

RAZGOVOR SA EUĐENOM SIMIONOM

Euđen Simion (1933), poznati rumunski književni kritičar i istoričar, predsednik Odeljenja za filologiju i književnost Akademije Rumunije. Svoju karijeru započeo je kao naučni istraživač u Institutu za istoriju i teoriju književnosti „J. Kalinesku” pri Akademiji Rumunije, zatim je radio kao profesor na Filološkom fakultetu na Univerzitetu u Bukureštu, a predavao je rumunski jezik i književnost i u Parizu na Sorboni. Bio je predsednik Akademije Rumunije (1998–2006), a član je Rumunske i Danske Kraljevske Akademije Nauka, dopisni član Akademije moralnih i političkih nauka iz Francuske, počasni član moldavske Akademije nauka. Dobitnik je brojnih nagrada, priznanja i počasnih doktorata, između ostalih i Ordena Legije časti (2002).

Glavna dela: *Emineskuova proza; Euđen Lovinesku, iskupljeni skeptik; Smernice u savremenoj književnosti; Rumunski pisci današnjice* (I–IV); *Jutro pesnika; Merkurijeva smrt; Maternji jezik i jezik poezije; Kritički odlomci* (I–IV); *Mirča Elijade, čvorovi i znaci proze; Sioran – mitologija i ne-savršenstvo; Rumunski klasici* i niz naslova proizašlih iz projekata kojima je koordinirao.

Euđen Simion je boravio u Srbiji 2015. godine i tada je govorio o izazovima koji uznemiravaju samog pisca, o globalizaciji koja nanosi štetu nacionalnim jezicima, gubitku nacionalnog identiteta, o tržišnoj ekonomiji koja se pokazala „ekonomijom tiranije”, o nestanku književnosti sa vrha lestvice društvene hijerarhije, izumiranju književne kritike. Pored ostalog, tom prilikom je istakao da smo „svi mi, hteli – ne hteli, postmodernisti. Roman je osvojila teorija i postao je metaroman. Poezija je napustila stare oblike zavođenja i pretvorila se u diskurs koji gaji negativnosti i disharmoniju sveta. Poezija ne veruje u svoju svrshodnost, čak ni u svoju plemenitu beskorisnost”.

Radmila Gikić Petrović: *Upoznali ste Ežena Joneska u Parizu. Možete li nam reći nešto o ovim susretima od 1971. godine do 1986?*

Euđen Simion: Upoznao sam ga nakon 1970. godine, kada sam bio profesor (u stvari, lektor za rumunski jezik) na Univerzitetu Pariz IV Sorbona, gde sam proveo skoro četiri godine. Za mene, mladog književnog kritičara iz istočne Evrope, to je bio period raskršća u mojoj intelektualnoj karijeri. O ovom iskustvu pisao sam u knjizi (*Vreme življenja, vreme ispovedanja. Pariski dnevnik*) objavljenoj 1977. godine. Knjiga je imala uspeha u javnosti. I dan-danas je to moja najčitanija knjiga. Mislim da to mogu objasniti time što je dnevnik bio napisan „sur le vif”, bez ideoloških mistifikacija (koje su bile moderne u komunističkoj istočnoj Evropi), bez napada protiv Zapada (koji su tada isto tako bili u modi), konačno, napisao sam jedan iskren (koliko sam mogao) dnevnik u kom mladi intelektualac sa istoka stiže u Pariz i beleži svoja iskustva, susrete, svoja moralna i intelektualna razmišljanja. U dnevniku je reč, razume se, i o *tri velika Rumuna* koja su uspela da se nametnu na Zapadu: Mirča Elijade, Sioran i Ežen Jonesko. U prvom izdanju dnevnika nisam mogao da govorim o njima drugačije nego maglovito, aluzivno, kriptično. Cenzura mi nije dozvoljavala. Kasnije, kada je cenzura postala popustljivija, uspeo sam da govorim o njima bez okolišanja i da objavim naše raz-

govore. Dnevnik je stigao do 6. izdanja (pre tri-četiri godine je objavljeno poslednje izdanje), u svom kompletnom obliku.

Načinio sam ovaj dugačak uvod da bih stigao do Ežena Joneska i, time, odgovorio na vaše pitanje. U dnevniku sam zabeležio istoriju naših susreta. Ukratko: prvi put sam ga ugledao na Bulevaru Sen-Žermen, u Latinskoj četvrti: ispred mene, sa desne strane Medicinskog fakulteta, ugledao sam neobičan par: niskog muškarca koji je koračao dva koraka ispred žene istih godina, i koji se povremeno okretao ka njoj, i kao da joj je nešto govorio, a zatim nastavljao svojim putem. Nakon nekoliko koraka ponavljao je ovaj gest. Muškarac (stariji), imao je dugački kaput i nakrivljen šešir. Žena koja je išla za njim bila je elegantno obučena i uopšte se nije činilo da joj je neprijatno što hoda iza čoveka koji joj je, očigledno, bio muž. Ovaj način hoda učinio mi se poznatim: muškarac arogantno korača ispred, a žena, bez ikakvih kompleksa, korača za njim; nakrivo nošen šešir, dečački, njegovo skoro ritualno okretanje ka ženi i nagovaranja da hoda brže, ili, kao da se svađao sa njom, sve ovo mi se činilo *poznatim ponašanjem* iz moje zemlje. Sam sebi sam rekao „mora biti da su Rumuni“ i pravdajući se ovim otkrićem, pustio sam korak i zaobišao ovaj par, gledajući ispod oka: isprva lik muškarca, a zatim i njegovu pratilju. Nije mi mnogo trebalo da uvidim da muškarac u dugom kaputu i sa nakrivljenim šeširom liči na muškarca sa fotografije izložene u Pozorištu iz Rue de la Huchette, pozorištu u kom se već dvadeset godina igrala *Čelava pevačica*. Nisam se prevario: bio je to Ežen Jonesko kog je savesno pratila njegova supruga, Rodika... Dvoje Rumuna koji od 1942. godine žive u Parizu. Prepoznao sam ih po hodu i pokretima, gestovima. Elementarna semiologija od mene, tek pristiglog u Pariz. Elementarna, ali efikasna. Naravno, nisam prišao Eženu Jonesku. Nisam mogao biti toliko nepristojan. Nešto kasnije me je predstavila njegova ćerka, Mari-Frans, na predstavi (*Medeja!*) koju je režirao jedan drugi Rumun, Andrej Šerban, koji je dramu postavio sa jednom američkom trupom („*La Mamma*“). U međuvremenu, Mari-Frans je postala studentkinja italijansko-rumunskog odseka, koji je vodio prof. Alen Gijermo, gde sam i ja predavao. Vidite koliko su bile brojne i bliske rumunske veze sedamdesetih godina u Francuskoj. Nakon susreta u Latinskoj četvrti i poznanstva na pauzi predstave *Medeja* usledili su i drugi susreti, mnogo zanimljiviji, kada sam mogao da razgovaram (ne samo putem *znakova*) sa dramaturgom Eženom Joneskom, tvorcem pozorišta apsurd... Ali ovo je već druga istorija i druga priča. Posetio sam ga više puta u njegovom stanu (Bd. Montparnasse, 96), zajedno smo odlazili na ručkove, poklonio mi je nekoliko svojih knjiga, gledao sam predstave njegovih dela (među kojima i *Kralj umire*, njegovu najbolju dramu), i pisao sam potom o njima. Kada je njegova knjiga *Ne* (iz 1934. godine) bila prevedena na francuski, tražio je da napišem predgovor i, ja sam ga napisao. Knjiga je objavljena 1986. godine kod „Galimara“.

Kada je reč o samim odnosima, Ežen Jonesko je bio prijatan sagovornik, veoma prijateljski nastrojen. Uopšte nije bio arogantan, mada je već tada bio pariski pisac, svetski slavan. Naprotiv, bio je bukureštanski srdačan. Govorio je rumunski. Veoma šarmantan čovek, mogu reći. Susreti sa njim su za mene nezaboravni. O svim tim susretima sam pisao, do detalja, u svom dnevniku *Vreme življenja, vreme ispovedanja*.

R. G. Petrović: *Bili ste prisutni i kad je Jonesko postao član Francuske akademije „koju mnogi preziru, a još više njih sanja o njoj“, i o tome pisali u knjizi Mladi Ežen Jonesko.*

E. Simion: Da, prisustvovao sam toj nezaboravnoj ceremoniji. Poveo me je profesor Alen Gijermo, na moju molbu. I o ovome sam pisao u dnevniku *Vreme življenja, vreme ispovedanja*. Nema smisla da sve to ponavljam ovde. Mogu reći da je Ežen Jonesko tamo, *sur la coupolle*, odigrao pravu predstavu... joneskovsku. Isprva, njegova pojava ispred Francuske akademije. Bio sam prisutan i pripremao sam se da se, po dogovoru sa Alenom Gijermom, uvučem, zajedno s njim, pored budnih stražara Francuske akademije. Kad, najednom, iz taksija, izlazi prvo Ežen Jonesko, obučen u svečanu odoru, i, naravno, njegova supruga. Akademik je vukao za sobom sablju koja je izgledala veća od njega. Činilo mi se da je vuče kao da mu je pomalo neprijatno. Veoma slikovit prizor u ozbiljnom akademskom okruženju. Zatim, u sali, gde je trebalo da održi pristupnu besedu, otišao je do tribine i, u trenutku kad je trebalo da stavi naočare, nije ih mogao naći. Usledilo je nekoliko minuta panike. Lice mu se zacrvenelo, ruke su mu se tresle, užasnuto je gledao ka svojoj supruzi, Rodiki, kao da je od nje tražio pomoć i istovremeno je krivio za to što ne može da nađe naočare. Scena iz apsurdne komedije, prave joneskovske. Na kraju, nakon nekoliko minuta, našao je naočare, pristupna beseda mogla je da počne. A beseda je bila uistinu veličanstvena. Veličanstvena u njegovom stilu. Mnogo se o tome tada pisalo u pariskoj štampi. Intelektualci, kao na primer, Žan-Pol Sartr osporavali su ulazak Ežena Joneska u Francusku akademiju, smatrajući njegov pristup intelektualnom izdajom. I mnogi drugi su ga negirali, ali je Jonesko pobedio sve napade i predrasude. A ja sam se divio njegovom stavu. Ponekad je dobro da imaš hrabrosti da se suprotstaviš glavnom toku. A Ežen Jonesko je bio hrabar, ne samo kad je reč o Francuskoj akademiji. Uvek je bio protiv svih tokova. U Rumuniji je tridesetih godina, politički, bio *levičar* (levičarski egzistencijalista), a u Francuskoj, nakon rata, kad je levica bila na vlasti, Jonesko je bio *desničar*. Naravno, reč je o demokratskoj desnici, ali o nezavisnoj *desnici*, nepredvidivoj.

R. G. Petrović: *Govorio je ironično i drsko: „Da sam Francuz, bio bih genijalan.“ Kako ste vi tumačili ovo njegovo mišljenje?*

E. Simion: Proročka rečenica. Kratka rečenica koja sugerise jačinu sanjarenja u njegovoj mladosti. Rođen u Slatini, gradu na jugu Rumunije, Ežen Jonesko je kao dvogodišnjak otišao u Francusku sa roditeljima, i tamo živeo do trinaeste godine, kad se vratio u Rumuniju. Komplikovana porodična istorija. *Psihoanalitična* istorija odnosa između oca i sina. Otac je napustio porodicu i sin mu to nikad nije oprostio. Kako je i sam govorio, prezirao ga je i, zbog njega prezirao je i *očevu zemlju* (Rumuniju). Pisao sam o ovome u knjizi (*Mladi Ežen Jonesko*) koja je nedavno objavljena u Novom Sadu (u Izdavačkoj knjižarnici Zorana Stojanovića). Neću se ovde ponavljati. U Rumuniji je počeo da piše (i veoma brzo da objavljuje) prvo knjigu poema *Elegije za mala bića*, a zatim i knjigu eseja *Ne*, 1934, gde je i objavio ovu rečenicu. U 33. godini života mislio je da francuski jezik može dati polet njegovom talentu. Nije se prevario. Kao francuski pisac, postao je svetski poznat, „genijalan“, ako želite. Njegovo intelektualno formiranje, ipak, desilo se u rumunskom jeziku. Uzor mu je bio J. L. Karađale. Prvu dramu (prvu „antidramu“) napisao je 1943. godine na rumunskom jeziku. Drama ima naslov *Engleski bez profesora* i nije ništa drugo do varijanta *Čelave pevačice* sa kojom je debitovao, kao dramaturg, 1950. godine u Parizu. Dakle, *pozorište apsurdna* rodilo se na rumunskom jeziku. Istina je, slavu je stekao u Francuskoj, gde je postao ono što jeste.

R. G. Petrović: Ežen Jonesko je davne 1966. godine rekao: „Ne postoji ništa u rumunskoj književnosti što je na mene uticalo.” A šta Vi mislite o tome?

E. Simion: Upravo sam rekao da Ežen Jonesko duguje mnogo rumunskoj književnosti, odnosno J. L. Karađaleu (njegovoj britkoj ironiji) i nadrealisti Urmuzu, kog je i prevodio na francuski. Ko god bude čitao delo Ežena Joneska na rumunskom jeziku (naročito eseje i lični dnevnik, pisma) može i sam uvideti ovo.

R. G. Petrović: Kako komentarišete Joneskov stav o rumunskim intelektualcima (o čemu je pisao u „Bukureštanskoj tvrđavi budućnosti”) da su sa 18 godina genijalni, a sa 30 nisu više ništa, da brzo odustaju, da njima dominira „orijentalna lenjost”.

E. Simion: Kako da komentarišem? Vešta dosetka koja parafrazira veštu dosetku J. L. Karađalea. Karađale je, otprilike, rekao: *Rumun je sa dvadeset godina mesijanski revolucionar, a u penziji je zarđali reacionar.* Tako nekako. Ežen Jonesko je radikalniji. Radikalni negativistički egzistencijalista koji ima duboko religiozni duh i koji stalno postavlja Bogu neprijatna pitanja.

R. G. Petrović: Zanimljivo je i mišljenje Ežena Joneska o književnoj kritici uopšte, a naročito o književnim kritičarima, posebno onim ljubaznim (uvek blagonaklonim, punim hvale i neuništive kurtoazije), koje je Jonesko srdačno prezirao.

E. Simion: Da, sa trideset godina Ežen Jonesko imao je jasan stav prema književnoj kritici. On ima *relativistički* duh, smatrao je da je književna kritika igra duha, subjektivni akt. Nije verovao u objektivnost književnog kritičara, već u slobodu kritičarskog duha. Pisao je o Mirči Elijadiu pozitivnu kritiku, a zatim jednu negativnu, da bi dokazao da se može i tako i ovako. Jednom prilikom negirao je Argezijevu poeziju, razbija je, da bi mu se na kraju komadići svideli... Šta je ostalo od ovih vežbi? Uživanje dok se čitaju (divno su napisane, bez koncepta, bez taštine!) i dok se osporavaju.... Ono što je on pisao tridesetih godina u svom *ličnom dnevniku* (on je jedan o prvih koji je podržavao ovaj književni rod i u rumunskoj i u francuskoj književnosti) stvarno je za divljenje. Smatrao je da je *dnevnik* zanimljiviji od *romana*, a njegova književna kritika je (i na rumunskom i na francuskom jeziku) u stvari delo jednog *pisca dnevnika*.

R. G. Petrović: Da li je mladi Jonesko hteo da reformiše rumunsku kritiku?

E. Simion: Da, u smislu u kom sam govorio. Naravno, tridesetih godina prošlog veka (kada je pisao na rumunskom jeziku) on je kritiku osporavao. Osporavao je i sve velike kritičare epohe. Neke od njih je kasnije hvalio (E. Lovineskua, Tudora Vijanua). Opet je reč o joneskovskom duhu.

R. G. Petrović: Mladi Ežen Jonesko smatrao je da je biografija autora esencijalna u bilo kom književnom delu (poeziji, prozi, dnevniku). Da li se slažete sa njegovim mišljenjem?

E. Simion: U potpunosti se slažem. Biografija nikada ne objašnjava (ne opravdava) u suštini jedno delo, ali, sama po sebi, biografija čoveka koji piše jeste važna jer sugerise svetovnu supstancu stvaraoaca. Zar nas ne zanima ko je napisao *Rat i mir*? Zar nismo znatiželjni da saznamo što više o svakodnevicu onog koji je napisao *U traganju za izgubljenim vremenom*?

Čak i ako je Prust bio taj koji je, u *Contre Sainte-Beuve*, odvojio „biografsko ja“ (čovjek sa jasnim društvenim statusom) od „suštinskog ja“ – „ja“ koje stvara delo – kao što sam rekao, čak i ako je Prust ovako posmatrao odnos između dva „ja“, sam njegov život je fantastično delo koje vredi napisati. Objavio sam 1981. godine studiju na ovu temu (*Povratak autora*), u trenutku avanture „škole formalizma“ koja je objavila da je „autor mrtav“ (Bart, Fuko). Knjiga je bila prevedena i objavljena u Sjedinjenim Američkim Državama 1997. godine. Danas (2018) autor se već vratio u književnu kritiku; dokaz su nam veliki broj *biografija, autobiografija, ličnih dnevnika* itd., koji se svuda pojavljuju.

Lično, veliki sam čitalac biografija i, generalno, *subjektivnih spisa*. Poslednjih decenija sam se uglavnom bavio ovim tipom književnosti (*ispovedna književnost*). Ovih dana (16. maj 2018), kad vam odgovaram na pitanja, paralelno pripremam novo izdanje (treće) iz serije studija objavljenih u knjigama *Fikcije ličnog dnevnika*, tom I–III (2005), i *Rodovi biografskog* tom. I–II (2008). Izdavačka kuća „Tracus Arte“ odlučila je da ih objavi zajedno. Nije reč samo o subjektivnoj, nefikcijskoj rumunskoj književnosti, već o subjektivnoj evropskoj književnosti (dnevnicima, memoarima, pisma)... Napisao sam ove knjige zaintrigiran činjenicom da veliki rumunski kritičari (Đ. Kalinesku prvenstveno) nisu pridali veliku pažnju ovom rodu *nefikcijske* književnosti. Kalinesku je negde zapisao da je „lični dnevnik glupost“. Da bih mu dokazao da je izrekao neistinu, objavio sam, pre nekoliko godina, jedan „lažni lični dnevnik“, gde sam među koricama sakupio 400 stranica sa samo jednim delom subjektivnih fragmenata koji se mogu naći u njegovoj kritici. Uveravam vas, reč je o dnevniku ideja, odličnom ispovednom dnevniku...

R. G. Petrović: *Zanimljiv trio: Ežen Jonesko, Sioran i Elijade, njihovi sukobi.*

E. Simion: I to kakav trio! U mladosti se nisu voleli. U egzilu su se voleli kao braća. Naročito Sioran i Ežen Jonesko. Ko god da čita njihove dnevnike ostaće zapanjen njihovim odnosom. Zna se da je u Parizu Sioran odbijao da govori rumunski da ne bi kvario svoj francuski, jezik koji je kasno naučio. Nije ga govorio ni sa Rumunima. Osim sa Eženom Joneskom (koji je u kući, sa ćerkom i suprugom Rodikom, govorio na rumunskom). Elem, Ežen Jonesko i Sioran započinjali su dan (u starosti) žaleći se jedan drugom na rumunskom jeziku. O tome je pričala i ćerka Ežena Joneska, na TVR, pre nekog vremena...

Postoji i fotografija iz tridesetih godina prošlog veka: Elijade, Sioran, Jonesko u Place Fürsternberg. Dragocena i lepa fotografija. Tri velika rumunska pisca, u egzilu, koji su uspeli da se nametnu novoj sredini. Pisao sam, nekom drugom prilikom, o ovoj značajnoj fotografiji. Imam je, uvećanu, u svojoj kancelariji u Nacionalnoj fondaciji za nauku i umetnost. Ponoviću: tri duhovna uzora, tri čoveka sa istoka Evrope koji su postali uspešni u zapadnoj kulturi. Rumuni, Ežen Jonesko i Sioran, bili su, verovatno, najvažniji pisci Francuske 1990. godine. Kada sam početkom šezdesetih godina stigao u Beograd, da bih učestvovao na susretu mladih pisaca (to je bio moj prvi izlazak iz zemlje!), upoznao sam se sa Ivom Andrićem. Čuvši odakle sam, on mi je rekao nešto što me i dan-danas prati: „A! Rumunija – rekao mi je – Rumunija je izvoznik genija“... Isprva sam bio polaskan rečima ovog velikog pisca, a zatim sam se rastužio. Danas još uvek razmišljam nad ovom opaskom i ne znam da li da budem počastvovan ili da ostanem, i dalje, tužan...

Ovu trojicu sa fotografije sam i lično poznao. Imam i čuvam njihova pisma (Elijadeova), pisao sam knjige o njima. Jedna od ovih knjiga (knjiga o *Mladom Eženu Jonesku*) objavljena

je na srpskom jeziku, u prevodu moje bivše doktorantkinje, sada naučnog istraživača u Institutu za istoriju i teoriju književnosti „Đ. Kalinesku“ pri Akademiji Rumunije, Marije Nenedić. Knjiga je jako lepo odštampana. Ovim putem želim da zahvalim gospodinu Zoranu Stojanoviću, direktoru Izdavačke knjižarnice Zorana Stojanovića. Počastvovan sam (ovo je moja treća knjiga objavljena u Srbiji). Eto, koračam stopama Nikite Staneskua, mog prijatelja i kolege iz Ploestija, i njegovih prijatelja iz Srbije: Adama Puslojća, Miodraga Pavlovića, Srbe Ignjatovića, koji su postali prijatelji i moje duše...

R. G. Petrović: *Jonesko je bio protiv svakog tipa fanatizma, naročito se protivio političkom i ideološkom fanatizmu.*

E. Simion: Tako je. Još od 1939. godine odbijao je *boljševičku revoluciju* i *nacional-socialnu revoluciju* (nacističku). Ispravan stav, hrabar stav. Tada se i odvojio od stava svoje generacije, koja je bila ekstremistička. Većito se nalazio između dva neprijateljska tabora. Prezirao je ideološki, politički fanatizam, svaku vrstu fanatizma. Smatram da je ovo ispravan, moralan stav autentičnog stvaraoča.

R. G. Petrović: *Koliko nam može pomoći spoznaja mladog Ežena Joneska u razumevanju slavnog Ežena Joneska?*

E. Simion: Pomaže nam da razumemo *tvorca pozorišta apsurda*: odakle je potekao, sa čim, koji su mu istočni koreni, njegov tragikomičan stil, dramu jezika o kojoj govori upravo on, Jonesko. Nije li on sam pisao, često, da egzistencijalna drama čoveka počinje dramom jezika? Šta je, u suštini, *Čelava pevačica* nego drama izazvana automatizmima jezika? Automatizmima koji vode do alijenacije individue... G. Smit razgovara sa gđom Smit, svojom dugogodišnjom suprugom, a njihov jezik kao da je iskočio iz neke dadaističke predstave: njihove rečenice nemaju nikakvog smisla, njihova logika je nelogična, sve je besmisleno... A oni nastavljaju da govore, a da pri tom ne komuniciraju, kao dva automata koja su programirala dva različita uma, a i ti umovi su bili programirani od strane drugih. Ovu temu koristi, pre Ežena Joneskoa, J. L. Karađale, a francuski pisac će o tome negde zabeležiti: „probablement, le plus grand des auteurs inconnus“. Joneskovska definicija...

R. G. Petrović: *Dosad nismo govorili o religioznom duhu negacioniste Ežena Joneska, temi kojoj ste posvetili celo poglavlje u knjizi.*

E. Simion: Dosad nije bilo prilike da se govori o ovoj temi, veoma značajnoj u duhovnoj jednačini Ežena Joneska. Ono što mogu sada ukratko reći jeste da je negacionista Ežen Jonesko bio još od mladosti veoma religiozan duh, sa krizama misticizma. Verujem da je u svojoj generaciji bio najreligiozniji. Čitao je Jovana Krstitelja, ruske mistike. Rodio se i umro je kao pravoslavac. U životu i književnosti igrao se sa svačim, ali ne i sa Bogom. Uvek je tražio Boga i umro je prizivajući ga, tražeći pomoć za svoje spasenje. Kada čitaš *La quête intermittente* uznemiruje te njegov strah – apokaliptični – od smrti. Ežen Jonesko je pisao svoju agoniju. Tren po tren. Priznao je da je književnost za njega – *molitva*. Piše da bi se molio, pisanje je postala moralna, psihološka i duhovna *terapija*, nadao se da će ovim putem stići do Boga kog nikad nije prestao da traži. Ali, začuđujuće, Ežen Jonesko je, čini se, ono što je Paskal rekao o Montanju: *un croyant-incroyant*... Svakog jutra traži argumente da bi očvrstnuo

svoju veru. Sledećeg dana počinjao bi ispočetka, kao Sizif koji se penje uz planinu, svakog dana, sa stenom svoje vere i nevere. U svom poslednjem intervjuu (iz 1991), upitan da li veruje ili ne veruje u Boga, dramaturg je odgovorio: „Ne mogu živeti bez Boga, a ne mogu ga naći.“ A ako smo već ranije spomenuli Siorana, koji je 1937. godine napisao najvatreniju knjigu protiv religije (*Suze i sveci*), moramo spomenuti da je i on svakog jutra tražio argumente, ali za svoju *neveru*. Ni on ih nije našao, jer, nakon što je negirao Boga, i dalje je tražio razloge (argumente) da ga ospori. Da li bi nastavio da ih traži ako bi bio potpuno ubeđen da Bog ne postoji? Sioran je, na svoj način, *incroyant-croyant*, bludni brat Ežena Joneska koji je ostao kraj svog duhovnog oca u *Kući religije...*